

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשע"ח, 2018, שאלונים: 005, 904441

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (שירת ימי הביניים, שירת ביאליק,

שירת המאה ה-20)

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על שתיים מהשאלות 1-20.

שאלה אחת מהשאלות 1-6, ושאלה נוספת מהשאלות 7-20.

שירת ימי הביניים

"הים ביני ובינך" / שמואל הנגיד

שאלה מספר 1

המתח בין קירבה לריחוק עולה מתוקף הפער בין ההעדר לנוכח. הנוכח – בא לידי ביטוי באמצעות הפניה הישירה והסיומת בגוף שני. ההעדר בא לידי ביטוי מתוקף האנאפורה "לא". השאלה הרטורית מעצימה את המתח מתוקף מטפורת הים.

- בתים א' עד ג' עוסקים בהכחשת האובדן. השיר פותח בפנייה ישירה ומדבר על המרחק הרב השרוי בין הדובר השירי, החי, לבין אחיו המת - הנמען. בבית א', באמצעות מטאפורת הים, ממחיש הדובר השירי את המרחק בין השניים. הבית השני מסתיים בשאלה רטורית, המעצימה את סערת הרגשות, ומבהירה באמצעות הסוגר "ואשב על קבורתך" כי הדובר השירי פונה לאדם מת.
- הדובר השירי מצהיר ששום מכשול, כולל מרחק פיסי, לא יעכבו אותו בדרכו לבקר את אחיו. הוא מרגיש מחויבות נפשית לאחיו, מתוך רגשות אהבה ונאמנות. עוצמת המחויבות הרגשית באה לידי ביטוי בריבוי הפעלים. מילות השלילה, הפניה אל האח כאילו הוא עדיין חי, הם ביטוי לקושי שחש הדובר השירי נוכח מות אחיו האהוב.
- בתים ד' עד י' מבטאים את ההתמודדות של הדובר השירי עם האובדן. תחושת הכאב העמוק על מות האח נבנית מתוקף הפער הנוצר בין נוכח ונעדר. הדובר השירי חש בנוכחות האח

- כממשות קיימת: "אני יושב/ עלי קברך לעומתך". הוא מדבר אלי אחיו בגוף שני, אך המילים "עלי קברך" מבהירות בינו ובין אחיו מפריד קבר:
- בבית ד' מתאר הדובר השירי כאב שאינו נחלש עם הזמן, ואף מתגבר, אינו מרפה ומייסר יותר.
- בבית ו' עד ט' מודגשת תחושת ההעדר בעזרת האנאפורה "לא": "ולא אשמע תשובתך/ולא תצא לפגשני"... "ולא תשחק בקרבתי /ולא אשחק בקרבתך/ולא תראה תמונת/ולא אראה תמונתך".
- הנימוק לתחושת ההעדר מובא בבית י': "למען כי שאול ביתך / ובקבר מעונתך." (מעון = בית). המפגש בין השניים איננו אפשרי. האח החי יושב על קברו של האח המת שהוא ביתו, בית הקבע שלו.
- החלק האחרון של השיר, בתים יא' – יד', עוסק בהשלמה ופרידה:
 - בית יא' פותח בברכה של החי אל המת: "שלומים לך באחריתך", וממשיך בבית יב': "ורוח אל תהי נחה / עלי רוחך ונשמתך".
 - בבית יב' המשורר מתאר את העזיבה של אחיו המת במקביל לחזרה לשגרת היום יום, תוך הכרה במציאות הכואבת לפיה - אין תכלית בישיבה על הקבר. בחלק זה קיימת אפוא השלמה עם מות האח.
 - הצימוד בבית יג': "אני הולך לארצי כי/בארץ סגרו אותך" מבליט את השוני בגורלות האחים.
 - בבית יד' בולט שוב ההבדל בין הדינאמיות של החי לסטאטיות של המת. האח החי כפוף לשינוי הזמנים: "ואנום עת ואיקץ עת", וזאת בניגוד לשנת הנצח של המת, המקפיאה אותו: "ואת לעד בנומתך".
- בסיומו של השיר, בבית ט"ו, מגיעה הבטחה נוגעת ללב ואוטנטית בעוצמתה מצד הדובר השירי. הוא מבטיח לא לשכוח את האח המת, להתאבל ולכאוב על מותו כול עוד הוא חי. השיבוץ מאיוב בבית זה: "ועד בוא יום חליפתי" מטעין את השיר בתחושת אובדן וכאב, אך גם מבטא השלמה.
- לאחר שנפתח השיר במים (ים), בסיומו מתוארת "אש" הפרידה. היסודות המנוגדים חוברים לבטא את תחושותיו האינטימיות של הדובר: כאב המרחק מומחש על ידי מטאפורת הים, ואילו האש מסמלת את הקרבה הפנימית.

שירת ביאליק

"הכניסיני תחת כנפך" – חיים נחמן ביאליק

שאלה מספר 4

סעיף א'

שתי השורות המסיימות את הבית השני והשלישי חושפות ווידוי אינטימי של הדובר השירי. הווידוי מדורג בעוצמתו והוא משקף תחושה של אכזבה טוטאלית. שורות אילו תורמות להבנת השיר כשיר ווידוי על אובדן האהבה.

- בית א' - השיר פותח בפנייה ישירה אל האהובה. הדובר השירי מבקש ממנה בקשת חסות והגנה, ושתעניק לו חמימות משפחתית: "הכניסיני תחת כנפך /והיי לי אם ואחות". לכאורה,

- אהבה שאינה תלויה בדבר, חמימות שאין בה אהבה ארוטית. אך, מתוקף ההרמוז למגילת רות הבקשה מוטענת במשמעות ארוטית.
- הדובר השירי רוצה לטמון את ראשו בחיק האהובה והוא זקוק לחיקה כ: "מקלט לתפילותי הנידחות". כלומר, למי שתיתן לו תחושת שייכות וביטחון, הוא זקוק לאוזן קשבת, למי שתאזין לתפילותיו המיוסרות מתוך אמפטיה וחום.
 - מכאן, שהדובר השירי משתוקק ונכסף לאהבה ארוטית שיש בה חמימות אנושית מעורבת עם סבלנות והכלה.
 - בבית ב', בית ג' ובית ד' - מגלה הדובר השירי לאהובתו את סודותיו וחושף את אכזבותיו. הוא מתוודה בפניה שמעולם לא זכה בחוויית הנעורים, מעולם לא ידע אהבה ומעולם לא הגשים את חלומותיו. בתהליך של ויודוי מדורג מתגלה תחושה של אכזבה טוטאלית.
 - בבית ב' מתוודה הדובר השירי על סוד מייסר. הוא החמיץ את תקופת הנעורים על שמחת החיים והתקוות המאפיינות תקופה זו: "אומרים, יש בעולם נעורים / היכן נעוריי?". את סודו הוא עתיד לחשוף: "בעת רחמים, בין השמשות". זה מועד שקיעת השמש בין הערביים. השעה שנבחרה היא שעה רומנטית כמו גם שעה של רצון טוב. שעת בין השמשות של שבת היא שעת הרחמים על פי הקבלה.
 - בבית ג' מתוודה הדובר השירי על החמצת נוספת, לא רק את נעוריו החמיץ אלא גם את האהבה. הוא חש תשוקה פנימית שורפת, אך מעולם לא חווה אהבה ממשית ומבקש לדעת מהי בכלל אהבה: "אומרים, אהבה יש בעולם- מה -זאת אהבה?".
 - בבית ד' מנסח הדובר השירי תחושה של אכזבה טוטאלית. הוא מרגיש מרוקן מתקווה, מחלומות ובעיקר מרגיש מרומה. תחושת הריק הפנימי מחוזקת על ידי חזרה על מילת השלילה: "אין".
 - בית ה' - אחרי תיאור תחושה של מפח נפש, הוא מנסח פעם נוספת את הבקשה שהעלה בבית א'. החזרה מבטאת אמונה ותקווה, שהנמענת תקבל אותו ותכיל אותו בסובלנות ובאהבה. החזרה של הבית הראשון בסוף השיר עשויה להתפרש גם כביטוי לייאוש חובק כל, ללא מוצא. המבנה המעגלי משקף תחושה של מלכוד ללא פתרון.

סעיף ב'

- כשאני שואלת "מה זאת אהבה" אני מתכוונת לברר לעצמי האם הרגש שאני חשה הוא רגש של אהבה אמיתית או אולי זו רק תשוקה או אולי זו אהבת היקסמות. אני שואלת מתוך רצון להבין את תחושותי.
- ביאליק שואל מה זאת אהבה מתוך כאב. השיר שלפנינו הוא שיר אהבה מתלבט ומתחבט. זה שיר ויודוי שבסיסו פניה נרגשת לאהובה. זה שיר אהבה המבכה על היעדרות האהבה כשהאהבה הנכספת היא גם ארוטית וגם אפלטונית. השיר עצמו נע בין תקווה לייאוש ואינו מספק תשובה חד משמעית לשאלה "מה זאת אהבה".

שירת המאה ה-20

שירת המחצית הראשונה של המאה ה-20

שירת לאה גולדברג

"האמנם עוד יבואו ימים בסליחה ובחסד" – לאה גולדברג

שאלה מספר 7

דבריה של לאה גולדברג לפיהם "בימי מלחמה אסור... לשכוח את הערכים האמיתיים של החיים... לעולם יהא שדה שיבולים טוב ויפה משממה, שעברו עליה הטנקים" באים לידי ביטוי בשיר "האמנם" שאותו כתבה בשנת 1943, על רקע דיווחים על המתרחש באירופה. ה"ערכים האמיתיים" הם ערכים של אהבה וחסד אנושי הבאים לידי ביטוי מתוקף השאלה הפותחת: "האומנם עוד יבואו ימים בסליחה ובחסד?". "ימי המלחמה" מתוארים בבית הרביעי בזיכרון האימה והדם.

- בית א' פותח בתהייה שמנסחת הדוברת השירית ומופנית אל "ההולכת", "האני הפנימי", שהיא המהות הנפשית. הדוברת השירית שואלת את עצמה אם ייתכן שיגיעו ימים אחרים, ימים של סליחה ושל חסד, שיתאפיינו ביכולת להתענג על הדברים הפשוטים בחיים, כמו התמזגות טוטלית עם הטבע.
- המטפורה "יבואו ימים טובים" מציירת תמונה של תקופה שבה יהיה מקום לסליחה ולמעשים טובים.
- האפשרות ללכת בשדה כהלך תם, להתענג על מגע הרגל בעלי האספסת ללא חשש נתפסת כמושא כיסופים. אפילו דקירת שלפי השיבולים נחוות כמענגת. האוקסימורון "ותמתק דקירתן" מאיר את המוכנות להסתפק במועט, למצוא הנאה בהתמזגות עם הנוף על אף הכאב הכרוך בה.
- בבית ב' נשקלת האפשרות להתמזג עם הטבע התמזגות המשתפת נוסף על הרגליים אברים נוספים, כמו כתפיים, חזה, צוואר וראש. התמונה הנחלמת היא תמונה של הליכה מענגת בגשם, שעה שטיפות גשם מואנשות ומשיגות את "ההולכת", מרעננות אותה ומרגיעות אותה: "ותלכי בשדה הרטוב וירחב בדך השקט" הרעיון של שלוה הנחוות על רקע קדרות החיים מומחשת בדימוי "כאור בשולי הענן".
- בבית ג' נשאלת השאלה אם ייתכן מצב עתידי שאפשר יהיה ללכת ו"לנשום את ריחו של התלם נשם ורגוע" ולראות "את השמש בראי השלולית הזהוב". כלומר, אם אפשר יהיה אי פעם לחוות חוויה חושית משכרת. התשובה לכל השאלות מתנסחת בשורות 3-4 בבית זה: עוד יגיעו ימים של תקווה ושל חסד, שבהם נוכל להגיע להתמזגות טוטלית וחושית עם הסובב אותנו, וזאת - אם נקפיד לשמור על פשטות. הפשטות כדרך חיים היא תשובה לשאלת "האומנם", ואלה מצטרף האישור "ומותר במ לגוע/ ומותר, ומותר לאהוב". החזרה על המילה "ומותר" מדגישה את הרשות לאהוב ולהנות מהטבע.
- בבית ד' מגיעה תשובה לשאלת ה"תלכי" (המופיעה בבית א'). התשובה חיובית וחד-משמעית "את תלכי בשדה לבדך". כלומר - יגיעו ימים טובים שבהם אפשר יהיה להתענג על הליכה שקטה, המתמזגת עם הסובב. ההליכה העתידית תהווה הצהרה קיומית, כי היא תיעשה לבד. המטפורה "הדרכים שסמרו מאימה ומדם" מציירת תמונה של מלחמה, המביאה עמה פחד וחרדה. הליכה זו היא ביטוי של תפיסת עולם שלפיה יש להתמודד עם השרפות והאימה, שהן

- חלק ממצואות קיומנו הקשה, בהוקרת פשטות הקיום, בכניעה ובצניעות. כך יהיה ניתן להגיע לשאיפה האנושית הגבוהה ביותר להיות "כאחד הדשאים, כאחד האדם."
- המטפורה "תלכי בשדה" היא ביטוי לפשטות הקיום האנושי, בעוד השדה מסמל מרחב פתוח, מוגן, שלו וחופשי. חזרה של ארבע פעמים על על המילה "תלכי" בשיר מדגישה את השאיפה ללכת בחופשיות מתוך תחושת מוגנות.
 - ההרמז לחזון אחרית הימים "הנה ימים באים נאום ה'..." (ירמיהו לא'), על רקע הימים הקשים, מאפשר לפרש את השיר ככזה המנסח את חזון אחרית הימים האישי של המשוררת. חזון שעיקרו הנאה תמימה ופשוטה מיפי הטבע.
 - בשיר עוסקת המשוררת בדילמה על מה מותר ומה אסור לכתוב במלחמה. השאלה מופנית אל "ההולכת", המגלמת את העמדה הרעיונית של הדוברת, שלפיה, בזמן מלחמה יש להזכיר, באמצעות השירה, את יופיו של העולם ואת כוחה של האהבה.

החברה הישראלית – בין שבר לאיחוי

"תיקון הריחות" / ארז ביטון

שאלה מספר 19

הניגוד בין חייו של הדובר השירי בעבר ובין חייו בהווה הוא ניגוד תרבותי. הדובר השירי מתאר תהליך של השתכנונות, של מעבר מן השוליים למרכז. הוא נוטש תת תרבות עבריינית של בתי קפה וסנוקר בלוד לטובת תרבות אשכנזית משכילה ובורגנית.

השיר בנוי על דיכוטומיה סטריאוטיפית המפרידה בין ייצוגי מזרחיות ואשכנזיות.

בבית א' פונה הדובר השירי אל טעם העראק וריח הזעפרן ה"רודפים" אותו וכמו מבקש מהם להניח לו לנפשו. הטעמים והריחות, יחד עם מיקומו ב"סנוקר בקפה מרקו בלוד" מייצגים את עברו המזרחי בפריפריה.

באמצע בית ב' הוא מתאר את המהפך שעבר, ואת חייו הנוכחיים, הבורגניים. האשכנזיות בבית זה מאופיינת בעידון תרבותי של ריח תות שדה, אכילת גלידה מבודלח, פתיחת תיבות נגינה עתיקות.

בבית ב' מתברר כי הדובר השירי נעזר בצבא של חונכות המלמדות אותו להריח כריכות מהמאה השבע עשרה ומלמדות אותו לשחק בחתול סיאמי בתוך סלון ירוק. על הנער המזרחי לעבור תהליך של חניכה, המחייב ניתוק כואב מתרבות האם שעליה גדל. הנתק נקנה במאמץ של התכחשות לאותנטי שבו. העבר זנח, ובמקומו מאומצים טעמים אחרים וריחות אחרים, "מעודנים". האוכל והטעם משמש אמצעי לבניית זהות חדשה. האוכל מתפקד כמטפורה לעולם שנזנח והריחות מסמלים את הגעגוע.

בשיר מערכת ניגודים בין ייצוגי המזרחיות לייצוגי המערביות, המדגישה את הפער בין שתי התרבויות, וניגודים בין עבר והווה, המדגישים את הדרך הארוכה שאותה נאלץ הדובר השירי לעשות.

מתוקף השמוש המסיבי בפועל ל.מ.ד. ניתן להבין כי ההשתכנונות אינה באה לדובר בטבעיות. עליו לעבור תהליך של חניכה המחייב ניתוק כואב מעברו - ללמוד לאכול גלידה מכלי בדולח, ללמוד להריח כרכי שייקספיר.

הנתק נקנה במאמץ של התכשורת לאותנטי שבו ונטישת המרחב הטריטוריאלי. פעם עם חבריו הוא היה משחק בקפה מרקו והיום הוא מצוי בתוך סלון ירוק. תחושת ההמוזנחות: "אבוד בין רגלי" התחלפה בתחושה של מוגנות והכלה: "נשים בטעם תות שדה מלמדות אותי". הפער בין ההווה לעבר גדול. על פניו הדובר השירי השביח את מצבו, אך הגעגועים לעבר, הנחשב "עממי" ונחות תרבותית, תוקפים אותו.

לסיכום: ארו ביטון נושא את מחאת המזרחיים שהודרו על ידי ההגמוניה האשכנזית. הביקורת מתנסחת מתוקף ההתרפקות על המאכלים, הריחות והמנהגים שנולדו במרחב המזרחי.

פרק שני – סיפור קצר

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על שתיים מהשאלות 21-24.

שאלה מספר 21

"הרופא וגרושתו" / ש"י עגנון

הרופא, הדמות המרכזית בסיפור "הרופא וגרושתו" מאת ש"י עגנון חווה תהליך שמוביל אותו לתובנה שהוא חולה. הסיום מנסח תובנה זו. שנים לאחר גירושיו, הרופא זוקף עצמו ממיטתו כאותם החולים ומושיט את שתי ידיו וקורא: "אחות אחות בואי אצלי".

הגירושין הם פועל יוצא של מחלת הרופא. הרופא חולה במחלת נפש ומקנא קנאה אובססיבית לאשתו דינה. קנאה זו הביאה להרס האושר הזוגי. הבלחים של מודעות בהקשר למחלתו עולים במהלך שנות הנישואין הקשות, אך ההבנה במלוא עוצמתה מתנסחת, כאמור, בסיום.

הרופא וגרושתו של שמואל יוסף עגנון הוא סיפור על אהבה שלא מומשה. הרופא פורש את סיפור נישואיו לדינה, שהסתיימו בגירושין בשל קנאתו האובססיבית.

- הרופא מספר בגוף ראשון את סיפור התאהבותו בדינה, אחות אותה פגש בבית החולים. הוא התאהב בה בזכות יופייה, טוב ליבה וצחוקה הנעים. איכויותיה של דינה מומחשות בעזרת מוטיב התכלת השחורה. התכלת השחורה בעיניה מאפיינת את האופן שבו חווה הרופא את איכויותיה של דינה. הרופא מרגיש שבו בקסמה של דינה כמו שאר החולים. דמיון זה מתפקד כרמז מטרים למחלת הרופא שתפתח בהמשך.
- בשלב זה, הרופא מחזר אחרי דינה ומזמין אותה לצאת עימו לבילוי. הפגישה הראשונה רוויה ברמזים מטרימים, הרומזים לנו שלקשר זה אין עתיד. מערכת היחסים בין השניים מתפתחת מהר, והרופא מציע לדינה נישואין. דינה נעתרת בשמחה המהולה בעצב. הרופא מנסה לרדת לפשר עצבונה, הוא חוקר אותה ארוכות, ולבסוף היא מגלה לו ש: "דברים היו לי עם אחר".
- הגילוי מחולל אצל הרופא מחלת נפש, שמעוצבת באמצעות מוטיב הפרחים. עניינה של המחלה קנאה אובססיבית, ההורסת את הקשר הזוגי והשניים מתגרשים. אלא שהגירושין לא פתרו את בעיית הרופא. הוא עדיין מתגעגע לדינה, זוכר את איכויותיה וקורא לה כמו חולה לאחות רחמנייה.

- הרופא, כמי שגורש ממחוזות האהבה, חולה. הרופא, על אף השכלתו וגינוני התרבות שלו, מתנהג בקנאה קמאית ראשונית, ממנה לא נרפא. הרופא מספר את האירועים לידידו עשרים וחמש שנים אחרי כן. הסיפור הוא סיפור וידוי. למרות שעברו שנים רבות, זוכר המספר את האירועים לפרטי פרטים, מה שמוכיח עד כמה הפרשה בין השניים אינה פתורה.

שאלה מספר 22

"המפתח"/"יצחק בשביס זינגר"

העדר תקשורת הוא דפוס התנהגות המאפיין את מערכת היחסים בין בסי פופקין, גבורת הסיפור "המפתח", לבין שכניה. כתוצאה ממערכת יחסים זו בסי נכנסת למצוקה קיומית עד כדי אובדן הרצון לחיות, כשנשבר המפתח לדלת ביתה.

בסי יצאה לערוך קניות, וכשהיא חזרה הביתה מותשת ועייפה נשבר המפתח. משום שבסי בחרה לא לתקשר עם שכניה ולהתבצר בבדידותה, אין נפש חיה היכולה לסייע לה. בלית ברירה היא מבלה את הלילה מחוץ לביתה, על מדרגות הכנסיה. במהלך השהייה הלילית, היא מגיעה לתובנות המאפשרות לה לבצר מערכת יחסים טובה יותר עם שכניה.

"המפתח" של יצחק בשביס זינגר, הוא סיפור התפכחות. בסי, הדמות הראשית, מגלה מחדש בעקבות אירוע משברי את יופיו של העולם, את הטוב האנושי ונפרדת מהעולם מפויסת ומנוחמת.

- בתחילת הסיפור מוצגת בסי פופקין כאישה שהזניחה עצמה מאז מות בעלה, לפני 20 שנה. נוסף על כך היא שבויה בתפיסת לפיה העולם נגדה, וכל מי שנקרה בדרכה שם לו למטרה להרע לה ולשבש את חייה. על אף החשש שלה מהעולם החיצוני, בסי נאלצת לצאת לקניות. היא נועלת את הדלת, ומחזקת את הנעילה במרק, אותו היא תוחבת לחור המנעול.
- בדרך לקניות, במהלך ובדרכה חזרה, מתעצמת תחושת הפחד שלה מהעולם, שנראה לה דמוני, רשע ומטריד. החוויה מתאפיינת בריחות מצחינים של ביוב, בחום מעיק, בעוברי האורח, הנתפסים כמאיימים, בתוך שכונה שאופיה השתנה עם גלי ההגירה.
- בסי שבה הביתה כשהיא מותשת, ואז "המפתח נשבר". בסי מוצאת עצמה במשבר ממוטט: היא מותשת, אך מצוקתה מועצמת מתוקף התחושה שלפיה אינה יכולה לסמוך על שכניה, כיוון שהיא רואה בכולם אויבים ולכן אינה מתקשרת איתם.
- בסי מחליטה לרדת בחזרה לרחוב בניסיון לחפש תחליף למפתח. היא מתייאשת וצונחת על מדרגות כנסיה, ולאחר שהיא מתעוררת מתנומה היא חווה אירוע מעצים - ארנקה לא נגנב. הגילוי מחולל תהליך של התפכחות.
- לאחר הלילה, בו משתנה תפיסתה של בסי כלפי העולם וכלפי בני אדם, היא שבה הביתה, שם ממחר השוער לקראתה, על מנת לסייע לה ולהבין מדוע לא פנתה לעזרה, או אז בסי נאותה לתקשר עמו ולבקש עזרה.
- בעזרת השרת, בסי נכנסת בחזרה לדירתה. היא מרגישה מפויסת ורגועה, ונפרדת מהעולם בתחושת מוגנות.
- מוטיב המפתח בסיפור מאפיין את תהליך ההתפכחות שעברה בסי: בתחילה הוא מאפיין את העדר התקשורת בינה ובין שכניה, כלומר את הסתגרותה, ולבסוף את התפכחותה.

ניתן לענות גם באמצעות הסיפור "העיוורת":

הסתרה וחוסר כנות הם דפוסי התנהגות המקשים על מערכות היחסים של הגיבורה, חנה, עם אמה ועם בעלה. לאורך הסיפור מנסה העיוורת, באמצעות חושיה, לענות על תמיהות הנוגעות לעיסוקו של בעלה ולמיקום הבית שבו הם גרים. הסיפור מסתיים בסיום פואנטה שעונה על כל השאלות, ושופך אור אירוני על הסיפור.

"העיוורת" של יעקב שטיינברג, הינו סיפור ריאליסטי סמלי. ברובד הגלוי עוסק בעולל שנעשה לנערה עיוורת. ברובד הסמלי מסמלת חנה, גיבורת הסיפור, את העיוורון האנושי.

"רעידת אדמה בצ'ילה" / היינריך פון קלייסט

שאלה מספר 24

בסיפור "רעידת אדמה בצ'ילה" מאת ה. פון קלייסט מתואר רוע חובק עולם. הרוע שורר במשפחה כשאח מלשין על אחותו. הרוע שולט בחברה כששכנים ומיודעים שמחים לאידם של חבריהם, נמנעים מלהושיט עזרה, מתקיפים ותוקפים באלימות נשים ורוצחים ילדים. הרוע שולט בכנסייה כשבעל הדרגה אינם מפגינים אמפתיה ומסיתים ברשעות להרג ורצח.

לצד הרשעות האנושית המתוארת בהרחבה, באים לידי ביטוי גילויים של אנושיות. זוג האוהבים יוזפה וג'רונימו מפגינים סולידריות ודאגה אחד כלפי השני. דון פרננדו, מכר מזדמן נחלץ לעזרת זוג האוהבים מתוך אהבה וחסד, כשהם מצידם מוקירים לו תודה ומסייעים כמידת יכולתו.

הרשעות האנושית לצד גילויים של טוב לב אנושי מציירים עולם אנושי מורכב ופרדוקסלי.

סעיף א'

- הנובלה מתארת רעידת אדמה חברתית, שהניעה את ההתרחשויות, ולוותה ברעידת אדמה פיסית שהמיטה חורבן על סאנטיאגו. ג'רונימו ששימש מורה אצל דון אנריקו אסטרוון, אחד האצילים העשירים בעיר, התאהב אהבה אסורה בבתו היחידה, דונה יוזפה. עקב הלשנת אחיה של ג'וזפה, התגלה הקשר בין השניים ודון אנריקו אסטרוון כלא את בתו במנזר, כדי להפריד בין זוג האוהבים. ג'רונימו ויוזפה מצאו דרך לחדש את הקשר ותוצאותיו הרות האסון, התגלו בחג גוויית המשיח. החג נפתח בתהלוכת הנזירות, והנה לקול הפעמונים אוחזים את יוזפה חבלי לידה והיא כורעת ללדת – רוע אנושי.
- על יוזפה מוטל עונש מוות בשריפה על ידי הארכיבישוף. אנשי העיר מתגודדים בכיכר המרכזית בכדי לצפות בעונש המוות. החסודות מתרגזות על כך שעונשה האכזרי של יוזפה "הומתק" לעריפה על ידי מושל המחוז – רוע אנושי.
- יוזפה וג'רונימו, שאהבתם הרעידה את הממסד החברתי, ניצלים בזכות רעידת האדמה הפיסית ומוצאים מנוחה ונחמה בעמק הרימונים, בחברת בני אדם טובים ורחומים – טוב לב אנושי ששיאו בא לידי ביטוי במערכת היחסים של זוג האוהבים.
- הם שבים לעיר יחד עם שאר תושבי העיר בכדי להשתתף בתפילת ההודיה בכנסייה הדומיניקניית. שם הם מוצאים את מותם בידי בני אדם שהוסתו על ידי הכומר שנושא דרשת זעם, לפיה יש לטפל בחוטאים שהביאו על העיר את האסון – רוע אנושי בהתגלמותו.

- בני העיר הופכים בן רגע לאכזריים ואלימים ורוצחים את זוג האוהבים ואת תינוקם של זוג חבריהם, דון פרננדו ודונה אלווירה. אנשי העיר יוצרים אירוע קטסטרופלי שכולו מעשה ידי אדם.

סעיף ב'

- ביטויים להתנהגות אנושית חיובית בנובלה "רעידת אדמה בצ'ילה" מובאים בעיקר באיחוד הניצולים בעמק הרימונים, ובסוף הנובלה. לאחר שרעידת האדמה העוצמתית יצרה כאוס בעולם התרבותי, מוצאים הניצולים מפלט בעמק הרימונים: עמק קסום הדומה לגן עדן. שם הפגינו בני האדם אחד כלפי השני טוב לב, נדיבות ומוכנות לעזור מתוך אנושיות ואחוה.
- ההרמז לחזון אחרית הימים מתאר עולם של טבע פסטורלי ואחוה אנושית. זוג האוהבים פוגש בדון פרננדו ואשתו, ויוזפה מסייעת להם בהנקת בנם. כאשר שבו לעיר וההמון הסתער על הזוג, הגן עליהם דון פרננדו בחירוף נפש ואף הצליח להציל את בנם, אך בנו שלו נרצח בטעות. בסיום הסיפור מחליטים פרננדו ורעייתו, ששכלו את בנם, לאמץ את תינוקם של יוזפה וג'ורנימו.
- לסיכום, הנובלה מראה עד כמה מורכב ופרדוקסלי הקיום האנושי, ועד כמה היצור האנושי נשלט על ידי יצרים. עם אימוץ התינוק היתום על ידי חבריהם של גיבורי הנובלה בסופה, מתנסחת תקווה כלשהי לעתיד טוב יותר.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 25-28.

"הדבר" – א. קאמי

שאלה מספר 25

דר' רייה, גיבור רומן "הדבר" מאת א. קאמי שואף לרפא את תושבי העיר אוראן ממגיפת הדבר, שתקפה את העיר. הוא מקווה שאשתו תבריא ותחזור מבית המרפא לזרועותיו. דר' רייה מצליח בזכות מסירותו ועבודתו הסזיפית להכניע את חיידק הדבר ולהביא לפתיחת שערי העיר, כשהוא נעזר בקומץ חברים מסורים. דר' רייה לא מצליח לחבור לאשתו, שנפטרה בבית המרפא המרוחק מן העיר הנגופה בדבר.

- הרומן "הדבר" הינו רומן פילוסופי-אקזיסטנציאליסטי העוסק במשמעות הקיום האנושי. משמעות זו באה לידי ביטוי באמצעות סיפורה של העיר אוראן, שנתקפה מגיפת דבר, ושל תושביה המתמודדים במגיפה, כל אחד בדרכו שלו.
- מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא.

- ד"ר רייה - רופא העירה, בחברת גראן - פקיד העירייה, ראמבר - עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים וטארו - אורח מחוץ לעיר, לחמו במגיפה הקטלנית, המתנהלת באופן חסר פשר, על ידי עזרה לזולת, מתוך אהבת אדם.
- ד"ר רייה נלחם במגיפה ללא פשרות, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיוב, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים כדי לעמוד על מגמת המגיפה.
- בזכות עבודתם הסיזיפית, הוכנעה המגיפה ושערי העיר נפתחו. הסיום מתמקד באושרם של אנשי אוראן שניצלו: זוגות של אוהבים מצפים את העיר, ולעיר חזרו האהבה, הקולות והצבעים שנעלמו עם בוא הדבר.
- דר' רייה שאף לחבור לאשתו האהובה. במהלך המלחמה במגיפה, כשהוא עייף ומותש, לא הפסיק לשלוח לה מכתבי אהבה. סמוך לפתיחת שערי העיר, עם הדברת המגיפה, הגיע מברק המבשר על מותה. בהתאם, דר' רייה מתהלך בעיר החוגגת את הנצחון על המגיפה, עצוב וכואב.
- "הדבר" הוא רומן פילוסופי אקזיסטנציאליסטי העוסק במשמעות הקיום האנושי. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגיפת הנאציזם".

"הדבר" – א. קאמי

שאלה מספר 26

- דר' רייה הוא גיבור מתוקף היותו אדם נערץ, אדם אקטיבי בעל אומץ ותושיה, לוחם גדול, שחיי ראויים להיכתב בספר: הוא אדם המייצג את האידאליים והערכים של תקופתו ומצטיין במוסריות.
- על פועלו, איכויותיו האישיותיות ועוצמתו האנושית אנו לומדים באמצעות דרך התמודדותו עם מגיפת הדבר שתקפה את העיר אוראן.
 - מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא.
 - ד"ר רייה - רופא העירה, בחברת גראן - פקיד העירייה, ראמבר - עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים וטארו - אורח מחוץ לעיר, לחמו במגיפה הקטלנית, המתנהלת באופן חסר פשר, על ידי עזרה לזולת, מתוך אהבת אדם.
 - דר' רייה אדם אקטיבי. הוא נלחם במגיפה ללא פשרות, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיוב, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים כדי לעמוד על מגמת המגיפה.
 - דר' רייה בעל אומץ ותושיה - הוא מזריק באומץ לב נסיוב נסיוני לנער פיליפ. הניסיון נכשל והנער מת. באומץ לב כפול ומכופל ומתוך תושיה, הוא מזריק נסיוב לגראן, למרות כישלון ההזרקה הקודמת, והנה, להפתעתו, החולה ניצל.
 - דר' רייה מייצג אידיאליים של הומניות ואנושיות - הוא פועל מתוך אהבת אדם. הוא מתמסר למחמה בדבר ולא חושב לנטוש את העיר הנצורה וחבור אל אשתו החולה. הוא ידיד אמת,

התומך גם באנשים המנוגדים לו בדעותיהם, כמו למשל האב פנלו. הוא נשאר בעיר הנצורה מתוך הבנה שהגינותו המקצועית מחייבת אותו לדאוג לבריאותם של תושבי העיר.

- דר' רייה, על איכויותיו הראויות להערצה, מואר מתוקף רשת אנלוגיות לדמויות המשנה.
- "הדבר" הוא רומן פילוסופי אקזיסטנציאליסטי העוסק במשמעות הקיום האנושי. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגיפת הנאציזם".

"הדבר" - א. קאמי

שאלה מספר 27

ברומאן "הדבר" דמויות המשנה בונות את המילייה החברתי : גראן - פקיד העירייה, ראמבר - עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים, טארו - אורח מחוץ לעיר, פאנלו - איש הדת, קוטאר - פושע נמלט, קאסטל - רופא שהמציא את הנסיוב, דר' רישאר - ראש הרופאים, אותון - השופט, ובנו פיליפ ועוד רבים אחרים.

דמויות המשנה מאירות באנלוגיה ניגודית את דמותו של דר' רייה, הדמות המרכזית, ומציגות אותו כגדול מכולם.

חלק מדמויות המשנה חוברות לדר' רייה ונרתמות לעזור לחולי הדבר וכך מביאות לבלימת המגיפה ולפתיחת שערי העיר.

- טארו מאיר את גדולתו של דר' רייה מתוקף המניע. דר' רייה מורד בדבר מתוך אהבת אדם וטארו מתוך רצון להיות קדוש חילוני.
- האב פנלו גם הוא מאיר את גדולתו של דר' רייה מתוקף המניע. האב פנלו פועל מתוך מניע גדול מן האדם מתוך אהבת האל.
- בין ד"ר רייה וגראן אנלוגיה ניגודית: שניהם מתגייסים למרוד בדבר מתוך אהבת אדם, אלא שלחמתו של ד"ר רייה הרואית יותר.
- ד"ר רייה וקוטאר שונים באופן קוטבי. ד"ר רייה, הרופא המסור, מגלה מחויבות עד כדי הקרבה עצמית, בעוד קוטאר גולש לניהיליזם, מכחיש את הסבל האנושי ומפיק את מירב התועלת האישית מהדבר.
- דר' רייה גדול מראמבר מתוקף הראשוניות. דר' רייה לא מעלה בדעתו לעזוב את העיר הנצורה ולהעמיד את טובת הפרט לפני טובת הכלל, בעוד שראמבר שקל לנטוש את העיר הנצורה.
- "הדבר" הוא רומן פילוסופי אקזיסטנציאליסטי העוסק במשמעות הקיום האנושי. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגיפת הנאציזם".

פרק רביעי – דרמה

פרק זה הוא חובה. ענה על אחת מהשאלות 29-32:

טרגדיות של סופוקלס

"אנטיגונה" - סופוקלס

שאלה מספר 29

מעשים קיצוניים, תעוזה התרסה ופריצת גבולות מאפיינים את התנהגותה של אנטיגונה, כמו גם את התנהגותו של קריאון, גיבורי הטרגדיה "אנטיגונה" מאת סופוקלס.

במערכה הראשונה אנטיגונה הנועזת מחליטה לקבור את אחיה המת, בניגוד לצו המלך. בעימות בינה ובין קריאון, במערכה השנייה, היא מתריסה כנגד סמכותו כשהיא טוענת שחוקי נוגדים לחוקי זאוס. היא ממשיכה בהתרסה כשהיא מצהירה על אהבתה ונאמנותה לאחיה המת: "נולדתי לאהוב ולא לשנוא". אנטיגונה נשלחת לנזיק צורים, כעונש על שהפרה את צו המלך. היא פורצת גבולות כשהיא מחליטה לקפד את חייה במו ידיה ולהתאבד.

קריאון מחליט לחוקק חוק הנוגד את חוק האלים מתוך רצון להגן על הממלכה מפני בוגדים. הוא מתריס נגד כל מי שמעז להתנגד לצו. הוא משתיק את אנשי העיר המבקשים שיפעיל שיקול דעת ומתעמת עם בנו, המערער על נכונות הצו. הוא מעליב את טריסיאס, המפציר בו לקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה.

התנהגות זו היא פועל יוצא של ההיבריס - חטא הגאווה, שמניע את הקונפליקט עד לקטסטרופה.

"אנטיגונה" - סופוקלס

שאלה מספר 30

הרעיונות המרכזיים בטרגדיה "אנטיגונה" מאת סופוקלס הם שניים: חשיבות הציות לחוק האלים והסכנה הטמונה בגאווה האנושית.

דיאלוגים:

1. הדיאלוג בין אנטיגונה וקריאון במערכה השנייה עוסק בעליונות חוק האלים.
2. הדיאלוג בין קריאון והיימון במערכה השלישית עוסק בסכנה הטמונה בגאווה האנושית.

המונולוג של אנטיגונה, המובלת אל מותה, שופך אור על חשיבות הציות לחוק האלים.

הניגוד בין קריאון, המלך הבטוח בעצמו, לבין קריאון, האב השכול, מדגיש את חשיבות הציות לחוק האלים ואת הרעות החולות שמביאה העיקשות האנושית.

- המערכה הראשונה מתחילה מיד לאחר ניסיון המרד הכושל של פוליניקס, אחיהן של אנטיגונה ואיסמנה. לאחר ניצחון העיר תבי, מחוקק קריאון, המלך החדש, צו האוסר על הבאת הבוגד לקבורה. הצו עומד בניגוד לצו האלים המחייב לקבור כל אדם. בפתחת המחזה מתעמתת אנטיגונה עם אחותה, איסמנה, בניסיון לשכנע אותה לקבור את אחיהם, פוליניקס. איסמנה מנסה להניא אותה מהחלטה, אך אנטיגונה מתעקשת ומפרה את צו המלך.

- במערכה השנייה מתעמתת אנטיגונה עם קיראון. הוא נותן לה שלושה פתחי מילוט, אך היא מתעקשת שצו האלים גובר על צו המלך ונשלחת לכליאה בארמון. הדיאלוג בנם מבהיר את עמדתה הנחרצת בדבר חשיבות הציות לחוק האלים.
- במערכה השלישית מנסה בנו של קיראון, היימון למתן את עמדות הנחרצת של אביו. הוא מדווח לו שהעם תומך באנטיגונה. בנוסף, מציג לו שני משלים: משל האילן ומשל הספן, כאשר המסר הוא ברור: אם לא יגמיש את עמדותיו יביא לאסון. שני המשלים האלה ממחישים את חשיבותה של המתיונות העומדת בניגוד לגאווה שמפגין קיראון.
- במערכה הרביעית נושאת אנטיגונה נאום, ובו היא מבכה את חייה ומקוננת על סופה האיום. אנטיגונה משווה את עצמה לאלה. היא אינה מתחרטת על מעשיה ומסבירה את הסיבות שהובילו אותה לקבור את אחיה. בסיום המערכה, היא חוזרת להתנהל כבת מלך גאה, המודעת לגדולתה. המונולוג מבהיר עד כמה בטוחה אנטיגונה בדרכה: ההליכה על פי צו האלים.
- במערכה החמישית מכריע הנביא, טרסיאס את הקונפליקט וקורא לקיראון לשחרר את אנטיגונה ולקבור את המת. לאחר שקיראון מאשים אותו בשחיתות מנבא טרסיאס נבואת אסון שתוביל את קיראון לבצע את ההוראות, אך עושה זאת בסדר הפוך. הוא מגיע לנניק הצורים לאחר שקבר את המת, אך אנטיגונה כבר התאבדה, ובעקבותיה גם היימון. בעקבות הבשורה המגיעה לארמון מתאבדת גם אשתו של קיראון, אורידיקה.
- הניגוד בין המלך הגאה המכריז ביום הכתרתו: "זו עמדתני", לבין האב הנושא את בנו המת על ידיו ומתחרט על שרירות ליבו, מאשר עד כמה חשוב לציית לאלים וכי הגאווה היא מקור כל אסון.

פרק חמישי – שיר שלא נלמד

פרק זה הוא חובה. הנבחן נדרש לענות על שאלה 33.

שיר בלי שם – פרץ דרור בנאי

שאלה מספר 33

סעיף א'

החיים של דיירי הרחוב "ההומלסים" מוצגים כחיים עלובים, קודרים שיש בהם מעט תקווה. התקווה מתנסחת מתוקף הציפייה לאשרות כניסה ולאשרות יציאה. הציפייה לאשרות מעבר מצוירת אותם כדיירים זמניים ברחוב, כאנשים הנמצאים בתקופת ביניים. הצגה זו מחדירה מעט תקווה לעליבות הקיום המתוארת בשורות הבאות:

דיירי הרחוב מבקשים מעט חום בימי הקור ומעט קור בימי החום. הניגוד מדגיש את מצוקתם, את תלותם במזג האויר ובנדיבות בני האדם. בני האדם הם אלו שיכולים להציע מעט חום בימי הקור ומעט קור בימי החום.

דיירי הרחוב הם חסרי כל, הם אוספים נדבות ולבושי סחבות. חזרה על המילה "שאיין" מאירה על החוסר בחייהם.

דיירי הרחוב הם אנשים מיאשים. ייאושם מומחש באמצעות המטאפורה "כבה הזיק בעיניהם".

דיירי הרחוב הם אנשים ללא בית. בית במשמעות של מרחב מוגן ומגן וזאת משום שיש לו קירות ותקרה. בית הוא מרחב של פינוק. דיירי הרחוב נמצאים במרחב ללא קירות, ללא תקרה וללא כרית. הם חשופים במרחב פרוץ שהשהייה בו גולה מהם את כבודם וחירותם.

סעיף ב'

השורה הראשונה והשורות האחרונות בשיר מחדירות את הקול הביקורתי. "הרחוב הוא סף ביתו של אלוהים" ולכן דיירי הרחוב הם נתיניו של אלוהים. בתור שכאלה, מוטל עלינו, כל בני האדם באשר הם, להתייחס אליהם בכבוד ולא להתעלם מהם. שתי השורות האחרונות מתכתבות עם הפתגם הידוע: "הכתובת הייתה על הקיר". משמעות הפתגם במקורו שאין להתעלם מאותות סכנה. על משקל פרשנות זו ניתן לומר שאין להתעלם ממצוקה אנושית משום שהיא חלק מעובדת קיומנו במקום בו אנו חיים "כאן". העובדה שהמילה "כאן" נמצאת בשורה נפרדת, מדגישה את החשיבות של הסיטואציה המתוארת. ההתרחסות אינה באיזשהו מקום עלום ורחוק, אלא היא מציאות קיומנו הקרובה.